

Avtor prispevka:
Mag. Uroš Brankovič, CTRP Kranj, Slovenija, uros.brankovic@ctrp-kranj.si

Pomen lokalnega socialnega in človeškega kapitala za trajnostni razvoj zavarovanih območij narave

Izvleček

Poleg pravnih okvirov ter nadzornih mehanizmov in finančnih virov sta za ohranitev narave na zavarovanih območjih ključnega pomena človeški in socialni kapital lokalnega prebivalstva oz. njegovih družbenih struktur. Prvega predstavljajo kulturne značilnosti, znanja in kompetence prebivalstva, npr. tudi za tradicionalno in sodobno/posodobljeno trajnostno gospodarjenje, medtem ko drugi vključuje mreže sodelovanja, zaupanje in družbene vrednote/pravila. Še več, ohranjanje, spodbujanje in razvoj tega kapitala so zelo pomembni za širše sprejetje režima zavarovanja v lokalnem okolju ter mobilizacijo naravnih virov za lokalni in širši trajnostni razvoj. V prispevku bodo ovrednotene oblike človeškega in socialnega kapitala lokalnega prebivalstva ter njegov vpliv na uspešen lokalni trajnostni razvoj zavarovanih območij narave. Nekatere od teh vsebin bodo konkretno ilustrirane na primeru krajinskega parka Logarska dolina, katerega lokalno upravljanje predstavlja edinstven primer v Sloveniji.

Ključne besede: zavarovana območja narave, trajnostni razvoj, človeški kapital, socialni kapital, KP Logarska dolina.

Importance of local human and social capital for a sustainable development of nature protected areas – example of Logarska valley landscape park

Summary

Human and social capital of inhabitants and their social structures in nature protected areas is together with legislation framework, controlling mechanisms and financial resources of key importance for nature protection. First one include cultural characteristics, knowledge and competences of inhabitants (eg. traditional and modern/modernized sustainable management), while the other include cooperation networks, trust and social values/norms. Furthermore, preservation, promoting and developing of these capitals is very importance for broad legitimation of protection regime and mobilization of natural resources for local and regional sustainable development. The article aims at evaluating importance of human and social capital forms for successful local (sustainable) development of protected nature areas. Some of these interactions will be concretely demonstrated on the case-study of Logarska valley Landscape Park whose local management represents unique example in Slovenia.

Key words: nature protected areas, sustainable development, human capital, social capital, Logarska valley landscape park

1 Uvod

Ena najbolj prepoznavnih in že desetletja priznanih značilnosti Slovenije je njena dobro ohranjena narava ter s tem povezana velika biotska raznovrstnost in krajinska pestrost, bogat rastlinski in živalski svet ter mnogoteri habitatni tipi.

S trajnostnim ali sonaravnim razvojem smo tudi v Sloveniji dobili razvojno paradigmo, ki zmanjšanje vpliva na naravo oz. dobro ohranjeno naravo razume kot ključni element izboljšanja kvalitete življenja ter novih ekonomskih priložnosti z visoko dodano vrednostjo (npr. obnovljivi viri energije, ekološko kmetijstvo, zeleni turizem, izdelki iz naravnih materialov). Vendar je za dejanski prehod od "klasičnega" razvoja napram okoljsko, gospodarsko in družbeno trajnostnemu razvoju potrebno mnogo več kot le ustrezen zakonski okvir na papirju. Pomembna je dejanska politična volja na vseh ravneh, močan naravoslovna zavest ter javna podpora, široko interdisciplinarno in medsektorsko sodelovanje ter predvsem veliko znanj in veščin za povezovanje varstva narave in ekonomskega razvoja. Vse to pa družbeni strokovnjaki uvrščajo v kategoriji t.i. socialnega in človeškega kapitala.

V nadaljevanju bodo predstavljena zavarovana območja narave v Sloveniji kot ukrep varstva narave, značilnosti in oblike socialnega kapitala ter vloga tega kapitala pri uspešnem trajnostnem razvoju. Pomen in praktično izvajanje slednjega bo predstavljeno na primeru elovanja in razvoja Krajinskega parka Logarska dolina.

2 Varstvo narave, zavarovana območja in trajnostni razvoj

Slovenija si je že od 1980-ih, še močneje pa po letu 1990 in s približevanjem Evropski uniji, kot enega svojih ciljev zadala ohranjanje narave. Ta prizadevanja so bila sprva argumentirana bolj z nujno potrebo po ohranjanju narave kot dediščine kot pa potenciala za razvoj, od začetka uveljavljanja trajnostnega razvoja v sredini 1990-ih pa je gospodarsko-razvojna komponenta enakovredno prisotna. Cilje s področja varstva oz. ohranjanja narave je Slovenija najbolj izrecno in ciljno opredelila z Zakonom o ohranjanju narave (ZON), potencial njene trajnostne rabe pa se je začel navajati tudi v drugih sektorskih zakonskih dokumentih in razvojnih strategijah (npr. turizem, gozdarstvo, kmetijstvo). ZON kot enega od glavnih ukrepov varstva narave določa zavarovana območja, glede obsega zavarovanih območij ter stopnje zaščite pa opredeljuje širša in ožja zavarovana območja. Tako ožja (strogi naravni rezervat, naravni rezervat in naravni spomenik) zavzemajo le ozemeljsko zelo omejena območja, medtem ko nekatera širša zavzemajo znaten del ozemlja Slovenije, regij in občin.

Širša zavarovana območja se nadalje razlikujejo po svojem poslanstvu, ki se odraža v strogosti naravovarstvenih režimov ter dovoljenih človekovih posegih in dejavnostih. Predvsem v regijskih in krajinskih parkih je končno ugodno stanje narave oz. krajine v veliki meri odvisno od izvajanja sonaravnega gospodarjenja lokalnega prebivalstva (npr. pašna, košnja).

In prav glede na pomen človekovega delovanja ter obseg dovoljenega poseganja v naravo so definirani naslednji tipi zavarovanih območij:

- Narodni park (NP) je veliko območje s številnimi naravnimi vrednotami ter z veliko biotsko raznovrstnostjo. V pretežnem delu je prisotna prvobitna narava z ohranjenimi ekosistemi in naravnimi procesi, v manjšem delu narodnega parka so lahko tudi območja večjega človekovega vpliva, ki pa je z naravo skladno povezan.

- Regijski park (RP) je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen.
- Krajinski park (KP) je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost (<http://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%c4%8dja/>, 2.3.2012).

Trenutno imamo v Sloveniji 1 narodni park, 3 regijske parke, 44 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 54 naravnih rezervatov in 1276 naravnih spomenikov. Skupaj je zavarovanih 12,64% površine Slovenije, 35,5 % pa je varovanega v okviru evropske mreže Nature 2000. Po velikosti ozemlja ter deloma dolžini obdobja zavarovanja med naštetimi območji izstopajo Triglavski narodni park (TNP, 83 982 ha), Regijski park Kozjansko (20.760 ha), Notranjski regijski park (22.282 ha), Krajinski park Goričko (46 268 ha), KP Ljubljansko barje (13.505 ha) ter KP Polhograjski dolomiti (11.608 ha) (ARSO, stanje marec 2012).

Za vse od naštetih je značilno tudi, da vključujejo pomembno število lokalnega prebivalstva. Območje TNP, ki v 9 občinah zajema 4 % površine Slovenije, naseljuje 2350 prebivalcev, v KP Goričko pa živi preko 23.000 prebivalcev, pri čemer je to število kar za 1/3 manjše kot leta 1961. RP Kozjansko vključuje 10.700 prebivalcev, medtem ko KP Ljubljansko barje vključuje robni del goste naseljenih 7 občin osrednje Slovenije.

Med pomembnimi dejavniki, da (podeželsko) prebivalstvo navkljub "ljudski" navezanostin naravosprejem pogostonepriljubljeneovire v gospodarjenju, njihprinašazavarovanje, so ekonomskamotivacija, npr. dodatnemogućnostzaslužka in zaposlitve, prejemanjekonkretnihfinančnih oz. nefinančnihspodbud. Vendar pa različnidokumentizazavarovanaobmočjanarave v Sloveniji (npr. v načrtihupravljanja) izkazujejopredvsemukrepeza jasnozačrtanenaravovarstvenecilje.Precejboljohlapno je definiranokakozagotovitidolgoročen(gospodarski) trajnostnirazvojlokalnegaprebivalstvaz domiselnouporabonaravnihvirov.

V primeru, da prebivalstvo na zavarovanih območjih, ki v večini primerov pokrivajo manj razvita območja (Goričko, Notranjska, Kozjansko) ali območja z omejenimi pogoji gospodarjenja, tega ne prepozna oz. zmore uporabljati kot priložnost, se lahko pojavi nasprotovanje. To je pomembnoobdejestvu, da velikdeležobmočijzavarovanjedolguječlovekovemusonaravnemugospodarjenju.Morebitnaopu stitev, npr. zaradiodselitveprebivalstvabrezekonomskeperspektive,bi le-toogrozilo (npr. narcisnitravniki).

Zato so šetolikopomembnejšinefinančnidejavniki, kivplivajonaodločitev, da prebivalci(skupinsko) izberejo in izvajajonajboljtrajnostno potter da priložnostitrajnostnegarazvojasplohnajoprevzeti in izvajati. Zato v nadaljevanjugovorimo o človeškem inpredvsemsocialnemkapitaluskupnostinazavarovanihobmočjihnaravezatrajnostnirazvoj.

3 Socialni kapital kot generator trajnostnega razvoja

Vsi osrednji koncepti razvoja se vrtijo okrog prisotnosti 4 vrst kapitala kot njegovih glavnih dejavnikov: gospodarskega kapitala (finančne in fizične dobrine), naravnega kapitala (tako naravni viri kot ohrajanjenje ekoloških sistemov), človeškega kapitala (skupna vsota znanj, veščin ter psiholoških zmogljivosti posameznikov) ter socialnega kapitala.

Socialni kapital se nanaša na institucije, odnose oz. povezave, mreže ter norme, ki oblikujejo kakovost ter količino socialnih interakcij v družbi ter omogočajo skupne akcije te družbe. Vse

več argumentov kaže, da je družbena povezanost, za katero so vsi našeti elementipomembni, ključnega pomena za uspešen in trajnosten gospodarski razvoj.

Socialni kapital je za procese razvoja pomemben tako samo po sebi, še bolj pa zaradi vpliva na druge aspekte oz. vrste kapitale. To je razvidno iz definicije Ann Dale, ki dokazuje da trajnostni razvoj zahteva soglasje družbene skupnosti o ključnih zadevah njegove izvedbe :

„Trajnostni razvoj lahko dojamemo kot proces uskladitve treh nujnih stvari: (i) nujo, da živimo v okvirih naravnofizičnih nosilnih zmogljivosti Zemlje ter ohranimo biotsko raznolikost; (ii) družbeno nujo, da zagotovimo razvoj demokratičnih sistemov upravljanja, s katerim se lahko učinkovito širijo in ohranjajo vrednote po katerih ljudje želijo živeti; in (iii) ekonomsko nujo, da imajo vsi ljudje zagotovljene osnovne osnovne potrebe (www.crcresearch.org/files-crcresearch/File/proposal.pdf, 28.2.2012).

Kadar skupnosti socialni kapital uspe pozitivno okrepiti z vzpostavitvijo zmogljivosti za skupno delovanje pri reševanju skupnih potreb, pospeševanje večje vključenosti in povezanosti ter za okrepitev transparentnosti in odgovornosti, to lahko izboljša učinkovitost gospodarskih in družbenih projektov ter njihovo trajnost. Za razumevanje delovanja socialnega kapitala na praktični ravni, ga je potrebno razdeliti v 5 ključnih dimenzij:

- **Skupine in mreže**—vsota posameznikov, ki krepí in ščiti osebne povezave, ki izboljšujejo blagostanje;
- **Zaupanje in solidarnost** — tu gre za elemente medsebojnega vedenja, ki pospešujejo večjo povezanost ter bolj trdne skupne akcije;
- **Skupne aktivnosti in sodelovanje**—zmožnost ljudi, da delajo skupaj za razrešitev skupnih vprašanj;
- **Socialna povezanost in vključenost** - ti dejavniki zmanjšujejo tveganja konflikta ter s krepitvijo sodelovanja marginaliziranih podpirajo enakovreden dostop do koristi razvoja; in
- **Informiranje in sporazumevanje**—onemogoča negativni socialni kapital ter z izboljšanjem dostopa do informacij omogoča pozitivni socialni kapital. (<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTTSOCIALCAPITAL/> , 7.3.2012).

Za J.Fieldaje osnovni poudarek socialnega kapitala v izjavi, da "odnosi štejejo" oz. da so povezave izredno pomembne. Socialne mreže so dragocena dobrina, saj interakcije omogočajo ljudi, da gradijo svojo skupnost, da se medsebojno zavezujejo ter tako pletejo družbeno strukturo. Občutek pripadanja ter konkretna izkušnja družbenega omrežja (z ter odnosi zaupanja in tolerance) po večinskem prepričanju vsem prinaša velike koristi. Na drugi strani lahko prinese tudi pomembne slabosti, saj imajo skupine in organizacije z visokim socialnim kapitalom sredstva (ter včasih motiv) da delujejo v smeri izključevanja in podrejanja drugih. Vsiljujoče skupinske norme in tradicije prav tako lahko omejujejo individualno rast in ustvarjalnost. Člani, ki ne sledijo normam, so lahko podcenjevani in izločeni iz skupnosti (Field v http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm, 5.3.2012).

Po Robertu Putnamuje socialni kapital pomemben tudi ker so v primerih, kjer si ljudje medsebojno zaupajo in so zaupljivi, poslovne in družbene transakcije cenejše (npr. manj porabljenega časa, manj birokracije...). Socialni kapital širi naše zavedanje o številnih možnih poteh dogodkov s katerimi smo povezani. Kadar je teh komunikacij med ljudmi premalo, le-ti svojih mnenj o izbiri teh potí morejo preveriti na različnih ravneh. (Putnam v http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm, 5.3.2012).

Obstaja veliko pomembnih virov socialnega kapitala v kontekstu družbenega in gospodarskega razvoja: družine, lokalne skupnosti, podjetja, civilna družba oz. nevladne organizacije, javni sektor, etnične skupine, spolne skupine. V lokalni skupnostina primer aktivni socialni odnosi med sosedi, prijatelji in skupinami ustvarjajo socialni kapital ter

zmožnost skupnega dela za skupno dobro. To je zlasti pomembno za manj razvite skupnosti, saj je možno socialni kapital uporabiti za nadomeščanje človeškega in fizičnega kapitala. Povezave oz. socialni kapital znotraj civilne družbe (npr. NVO) zagotavlja priložnosti za sodelovanje in biti slišen za vse, ki so morda izločen iz bolj formalnih oblik vplivanja na spremembe. Zlasti v manj razvitih okoljih so pomembne socialne mreže med ženskami, ker jim pomagajo pridobivati zaslužek ter ostale nujno pomembne stvari.

Skupnostim na podeželju pa socialni kapital pomaga, da učinkovito in uspešno izvedejo naslednje ključne razvojne korake:

- Načrtovanje in ovrednotenje – sprejemanje odločitev;
- Mobiliziranje virov ter njihovo upravljanje;
- Medsebojno komuniciranje, organiziranje ter koordinacija svojih aktivnosti;
- Razreševanje sporov

(<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTTOSOCIALCAPITAL/>, 7.3.2012).

Na moč in razvitost socialnega kapitala vplivajo različni dejavniki (npr. izobraževanje, informacijske tehnologije) oz. ima le-ta večinoma zelo pozitivno vpliva: na zmanjšanje kriminala in nasilje, pospeševanje trgovanja, trajnostno gospodarjenje z okoljem in naravnimi viri, zmanjšanje revščine in razvoj....

4 Socialni kapital ter trajnostni razvoj krajinskega parka Logarska dolina

Glede na predstavljeno v 3. poglavju je mogoče zaključiti, da je sta uspešno varovanje narave in trajnostni razvoj na zavarovanih območjih narave mogoča le ob dobrem medsebojnem sodelovanju vseh ključnih udeležencev v prostoru. Le-to zajema akterje od lokalnega prebivalstva, lokalnih skupnosti in društev dogospodarskih subjektov. Njihovo sodelovanje mora temeljiti na zaupanju ter zdravi kooperativnosti, sočasno pa je potrebno tudi sodelovanje z državo. Zelo pomembno, če neključno vlogo, pa ima upravljavec zavarovanega območja, ki je primoran komunicirati z vsemi udeleženci, jih koordinirati, spodbujati in usmerjati. Te razmere vplivajo na stopnjo razvoja socialnega kapitala, ki je pogoj za gospodarski razvoj, uvajanje inovacij, krepitev identitete in občutka pripadnosti prebivalstva ter za povezovanje in delovanje skupnosti na formalnem in neformalnem nivoju. (<http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik.htm>, 8.3.2012).

Morda najboljši primer razumevanja soodvisnosti moči socialnega kapitala ter trajnostnega razvoja zavarovanega območja narave je krajinski park Logarska dolina. Logarska dolina je 7 km in povprečno 250 m alpska ledeniška dolina v Kamniško-Savinjskih Alpah. Obdajajo jo preko 2000 m visoki vrhovi, npr. Krofička, Ojstrica, Planjava, Brana in Turska gora. V dolini na tradicionalno velikih kmetijah živi okrog 35 prebivalcev. Zaradi majhnega števila prebivalcev ter razmeroma majhnega obsega (2431 ha) je možen dober pregled nad razvojem parka. Kot tak je park tudi del širšega območja Solčavskega (danes občina Solčava), ki zajema še Robanov kot, Matkov kot ter kmetije pod Olševo.

V ta obrobni del Savinjskih Alp so se v 10. stoletju pričeli počasi naseljevati Slovani, čeprav so bile razmere za življenje in kmetovanje zelo težavne in skromne. Po letu 1140 so prevzeli oblast nad sicer svobodnimi kmetijami benediktinci iz samostana v Gornjem Gradu, a podložni kmetje niso bili tlačani, predpisane so jim bile le dajatve.

Skalna tesen pri Igli v soteski Savinje je ločevala Solčavsko od nižje ležečih krajev ob reki. Skoznjo je vodila le ozka pešpot, ki je bila ob visoki vodi neprehodna, zato so bili stiki in sodelovanje do izgradnje ceste leta 1895 omejeni. Solčavani so se zato povezovali z lažje dostopnim delom Koroške in od takrat ohranili samosvoj solčavski dialekt. Glavni

gospodarski dejavnosti stabilni predvsem poljedelstvo in živinoreja, med njimi slovite in cenjene avtohtene ovce solčavsko - jezerske pasme. V drugi polovici 19. stoletja so pričeli izkoriščati do tedaj skoraj nedotaknjene bukove in macesnove gozdove v Logarskem in Matkovem kotu. Za prevoz dolgih macesnovih debel so zgradili novo, manj strmo pot iz Logarske doline v Železno Kaplo. Zahvaljujoč tudi nezaupljivosti do vsega, kar je prihajalo od drugod, je Solčavanom uspelo ohraniti krajinsko in kulturno identiteto območja, ki obsega 102 km² in šteje okrog 520 prebivalcev (gostota 5 preb./km²). (http://www.logarska-dolina.si/slo/index_s.html, 28.2.2012).

Ustanovitev krajinskega parka: V Logarski dolini je preko 40 naravnih vrednot, od slapov, skalnih stolpov, votlin, spodmolov, do ledeniških balvanov, dreves izjemnih dimenzij, flore in favne (npr. slap Rinka kot izvir Savinje). Skupaj z bogato kulturno dediščina ter značilno krajino v prepletu narave in tradicionalnega kmetovanja, je to leta 1987 pripeljalo do ustanovitve krajinskega parka Logarska dolina.

Občinski odlok o razglasitvi parka pa ni prekinil negativnih vplivov turističnega obiska na naravno okolje in tudi ni imel vpliva na splošno gospodarsko stagnacijo, saj ni predvidel naravovarstvenega nadzora in virov financiranja razvoja parka. Logarska dolina je bila v letu 1992 še brez najnujnejše komunalne in turistične infrastrukture, s skromno in nepovezano gostinsko ponudbo in brez programov skupne turistične ponudbe. Poleg petih sindikalnih objektov zaprtega tipa, je bilo nočitvenim gostom na razpolago samo 20 ležišč s sodobno two opremljenostjo. Neorganizirano je bilo področje informiranja in sistema označevanja objektov ter točk, ki so zanimive za obiskovalce doline. Izletniški obiskovalci so prinašali s sabo večino hrane, v dolini pa puščali embalažo in druge odpadke. Za prebivalce doline in naravovarstveno osveščene obiskovalce je bilo izjemno moteče naključno parkiranje avtomobilov in vsesplošna prisotnost t.i. piknikašev po celotni dolini (Lenar, 2009, 3).

Nihče se tudi ni ukvarjal z dolgoročno vizijo razvoja, za kar takratna KS Solčava ni imela finančnih in kadrovskih možnosti. Zato ni presenetljivo, da je občina Mozirje leta 1990 v akciji ocenjevanja turističnih krajev RTV Slovenije, prejela t.i. Bodečo nežo za splošno neurejenost in neperspektivnost turistične ponudbe v Logarski dolini (Lenar, 2009, 5).

Nezadovoljstvo prebivalcev nad takšnim stanjem, podkrepljeno s spodbudo in strokovno pomočjo poznavalcev razmer v Logarski dolini, je leta 1992 pripeljalo do ustanovitve *Podjetja za razvoj Logarske doline, Logarska dolina d.o.o.* Možnost vpliva lokalnih prebivalcev na razvoj parka je bil najpomembnejši razlog za ustanovitev podjetja. Na nek način je šlo za nadaljevanje stoletne tradicije, ko so za ohranitev in razvoj Logarske doline skrbeli predvsem ljudje, ki so tam živeli. V takšnih razmerah je bila namera lastnikov zemljišč, da odločneje posežejo v razvojna dogajanja, večinsko podprta. Sicer redki pomisleki so izhajali iz bojazni, da bo pri upravljanju parka s strani lastnikov zemljišč prevladal zasebni komercialni interes na škodo javnega (Lenar, 2009, 4).

Organizacija podjetja oz. upravljanja: Podjetje je leta 1992 ustanovilo 16 družbenikov - poleg domačinov še podjetja, povezana s turizmom v Logarski dolini in TD Solčava. Med družabniki so v večini lastniki zemljišč, ki jih je deset in imajo stalno prebivališče v parku. Rezultat usklajevanja je bil podpis koncesijske pogodbe s takrat pristojno občino Mozirje (pozneje občino Luče oz. Solčava), ki je podjetju podelila pravico upravljanja s prostorom v zavarovanem območju in priprave razvojnih programov, kar naj bi dalo celotnemu območju Solčavskega novo perspektivo. To je bil prvi in doslej edini primer v Sloveniji, da je koncesijo za upravljanje zavarovanega območja pridobilo sicer neprofitno usmerjeno podjetje, ki so ga ustanovili lastniki zemljišč v njem, t.j. v javno-zasebnem partnerstvu (Lenar, 2009, 5).

Vsi partnerji v upravljavskem podjetju so sprejeli naslednje usmeritve in dolgoročne cilje:

- razvoj ne sme škodovati okolju, temeljiti mora na naravnih potencialih in tradiciji ter ne sme potekati v škodo lokalne skupnosti;
- ureditev komunalne in turistične infrastrukture z ustreznim naravovarstvenim nadzorom je pogoj za bodoči gospodarski razvoj;
- turizmu, kot gospodarsko najperspektivnejši panogi, se namenja posebno pozornost;
- namestitvene zmogljivosti v parku morajo ostati omejene v sedanjem obsegu - možna je njihova funkcionalna zaokrožitev in posodobitev;
- zaradi ohranitve naravnega okolja in oblikovanja mirnih con je potrebno individualni izletniški motorni promet postopno nadomestiti z drugimi oblikami mobilnosti;
- dodatna turistična ponudba mora biti prilagojena zavarovanim območjem narave.

Ustanovne usmeritve so bile nato postopno dopolnjene z nekaterimi novimi spoznanji:

- da morajo postati tradicionalne dejavnosti, domači produkti in storitve težišče ponudbe;
- podpreti je potrebno decentraliziran razvoj turizma s spodbujanjem nosilcev ponudbe na celotnem Solčavskem. Vas Solčava kot naravno središče območja mora razviti potrebno infrastrukturo s turistično ponudbo in tako prometno razbremeniti zavarovana območja;
- spodbujati ustanovitev regijskega parka KS Alpe, če bi to omogočilo učinkovitejše varstvo vrednot in nove razvojne priložnosti za lokalno prebivalstvo (Lenar, 2009, 2-3).

Te usmeritve so bile predvsem v zadnjem desetletju, ko so se pojavili zunanji investitorji in novo nastale občine z nedefinirano razvojno vizijo, velikokrat na preizkušnji, a so jo prestale. V vsakdanjem delovanju je gotovo najzahtevnejše usklajevanje različnih zasebnih interesov v parku in iskanje konsenza z javnim interesom širše skupnosti.

V podjetju je zaposlenih pet delavcev za nedoločen čas, kar se v času turistične sezone, število delavcev poveča z zaposlitvami za določen čas, predvsem študentskim delom. Veliki večini študentov in dijakov na Solčavskem je bila možnost tovrstnega dela v preteklosti zagotovljena. Poleg spoznavanja dela, le-ti v stikih s sodelavci in obiskovalci spoznavajo širši vidik delovanja parka in pomen, ki ga ima Solčavsko v širši skupnosti. Takšna izkušnja je pomembna za njihovo bodoče vključevanje v gospodarski razvoj kraja.

Izobraževanje zaposlenih ter prebivalcev širšega Solčavskega se je izvajalo na različnih področjih že od leta 1993, večinoma v sodelovanju z Triglavskim narodnim parkom (TNP). Dosedanja izobraževanja so bila namenjena pridobivanju znanja na področjih turističnega vodenja, animacije in interpretacije, varstva dediščine, predelave in trženja domačih produktov, jezikovega izobraževanja, informatike...(Lenar, 2009, 4).

Sodelovanje s partnerskimi organizacijami je potekalo ves čas delovanja parka: z Zavodom RS za varstvo narave OE Celje in Biotehnično fakulteto, s CIPRO Slovenijepa predvsem pri aktivnostih ustanavljanja regijskega parka in prepoznavnosti upravljanja krajinskega parka v alpskem prostoru. Z vsemiupravljavci zavarovanih območij v Sloveniji ima podjetje dobre odnose, v zadnjem obdobju pa je najboljše sodelovalo s KP Goričko in KP Radensko polje. Vzdržujejo se stiki in članstvo v Mreži zavarovanih območij v Alpah in Pro Viti Alpini.

Dolgotrajno sodelovanje s Slovensko turistično organizacijo je prineslo številne pozitivne učinke za turizem na Solčavskem. V Zg. Savinjski in Šaleški dolini so se za skupne turistične aktivnosti povezovali z Območno razvojno agencijo SAŠA, v širšem okolju pa so bili partnerji RRA Celje, TIC Velenje, TIC Celje, TourismusverbandSüdkärnten, RRA Koroška idr.

Na območju Kamniško-Savinjskih Alp sodelujejo z občinami in posameznimi inštitucijami, ki se ukvarjajo z razvojem območja. Z MOP so sodelovali pri ustanavljanju regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe in pri komunikaciji za Naturo 2000 (Lenar, 2009, 18-19).

Pristojnosti in naloge: Logarska dolina, d.o.o. je gospodarska družba, vsi družbeniki pa so pri glasovanju enakopravni. Plan in poročilo o koncesijskem delovanju sta letno posredovana pristojni občini v pregled in potrditev. Poleg družbenikov in občine so na odločitve in posledično na delovanje parka pomembno vplivali tudi ostali prebivalci lokalne skupnosti in obiskovalci parka preko anket (Lenar, 2009, 4)

V družbi so že bili vse od ustanovitve, poleg upravljanja s prostorom in vsebin povezanih z varstvom okolja ter dediščine, v ospredju gospodarski cilji razvoja, ki naj bi omogočili lokalnemu prebivalstvu solidno preživetje in ekonomsko-socialni razvoj. Pridobljena sredstva se tako namenja službi varstva narave, ohranjanju dediščine, urejanju javne infrastrukture ter programom trajnostnega razvoja parka in širšega območja. Podjetje je nosilec tistih aktivnosti, za katere je smiselna usklajenost in skupna organiziranost znotraj parka ter zastopanje interesov Logarske doline v odnosu do zunanjih partnerjev in javnih institucij.

Upravljevec parka je zaradi različnih razlogov bil nosilec tudi tistih dejavnosti, ki so običajno v neposredni pristojnosti občin (razvojne strategije in operativni razvojni programi za območje občine kot celote, urejanje komunalne infrastrukture, skupni turistični programi v turizmu).

Delovanje parka spremljata Zavod RS za varstvo narave in Ministrstvo za okolje in prostor, ki po potrebi podpreta aktivnosti in odločitve povezane z uveljavljanjem javnega interesa, saj je krajinski park Logarska dolina opredeljen kot naravna vrednota državnega pomena.

Financiranje: S koncesijsko pogodbo sistemsko financiranje delovanja parka ni bilo ustrezno rešeno glede na načrtovani obseg nalog javnega interesa. Viri financiranja delovanja parka so vstopnina za motorna vozila, izvedba turističnih programov, državni in mednarodni razpisi ter sredstva družbenikov in sponzorjev. Park v obdobju od ustanovitve ni imel proračunskega financiranja s strani občine ali države.

Aktivnosti in rezultati: Prva letapo dodelitvi upravljanja so bila v znamenju ekološke sanacije okolja z odpravo posledic stihijskega razvoja turizma (številna divja odlagališča odpadkov, neurejeno parkiranje), izdelave ureditvenega načrta za osrednje turistično območje Plest in zagotovitvi osnovnih normativnih, materialnih in infrastrukturnih pogojev za bodoči razvoj. V odsotnosti proračunskih sredstev občin je bilo, poleg vstopnine ter lastnih finančnih virov, potrebno iskati predvsem sredstva EU in RS iz programov PHARE in INTERREG (Lenar, 2009, 5).

Poleg dodatne ureditve najbolj prepoznavnega in obiskanega slapa Rinka, so bili za turistični ogled na novo urejeni in reklamirani številni objekti dediščine (slap Palenk, Macesen na Klemenči jami, Podbrežnikova kapelica, Olcarska bajta, Oglarska koč, Izvir kisle vode ob Solčavski panoramski cesti). Pri ohranjanju stavbne dediščine in izjemne krajine je imelo preventivno delovanje (brezplačna strokovna in materialna pomoč podjetja pri izvedbi projektov) prednost pred omejevanjem želja in potreb investitorjev. (Lenar, 2009, 6).

Poleg rednega in investicijskega vzdrževanja, ki ga izvaja upravljevec parka, so bili izgrajeni in urejeni številni objekti, brez katerih bi bilo delovanje parka okrnjeno. Vlaganje v parkovno infrastrukturo je bilo finančno izjemno zahtevno in usmerjeno v splošno urejanje okolja, čiščenje odpadnih voda, energetska samooskrba in upravljanje s turističnim obiskom.

Med številno urejeno komunalno in prometno infrastrukturo vrednosti več milijonov evrov spadajo gradnja kotlovnice in ca 1200 m daljinskega sistema ogrevanja z lesno biomaso, čistilna naprava za 300 enot in s cca 2.500 m kanalizacijskega omrežja, pa tudi gradnja TV-pretvornika nad kmetijo Logar, ki je omogočil prenos televizijskega signala v Logarsko dolino.

Na področju turistične infrastrukture je med številnimi investicijami potrebno omeniti ureditev naravoslovno etnografske poti po Logarski dolini in informacijskega centra parka v leseni kašči na območju Plest, izdelava celostne podobe parka in tipskega sistema označitev v

parku (del sistema so prevzele še nekatere druge občine v Zgornji Savinjski dolini), postavitve tipskih lesenih ograj ter generalna obnova smučarske vlečnice. Pri izvedbi se je upoštevala tradicionalna arhitektura, za rabo zasebnih zemljišč v javnem interesu (parkirišča, komunalni objekti, rekreacijske poti in objekti v naravi...) je od leta 1993 urejen pogodbeni odnos z lastniki. (Lenar, 2009, 7-9).

Delovanje na turističnem področju skladno z usmeritvami, sprejetimi s strani ustanoviteljev podjetja, temelji na povezanosti med ohranjeno naravo, kulturno dediščino in tradicijo, katere nosilci so kmetije in lokalno prebivalstvo. Naveden pristop se ujema s pojmom 'ekoturizem'.

Poleg urejanja turistične infrastrukture v samem parku, je bilo težišče dela podjetja na povezovalni in spodbujevalni vlogi pri informiranju obiskovalcev, razvoju dodatne turistične ponudbe, celoviti promociji in trženju ponudbe Solčavskega, izvedbi različnih izobraževanj za lokalne prebivalce, organizaciji in aktivnem sodelovanju pri prireditvah na Solčavskem, povezovanju in usklajevanju turistične ponudbe Solčavskega ter pri predstavitvi območja.

Podjetje Logarska d.o.o. je v tem obdobju z lastnimi sredstvi financiralo veliko večino skupne dodatne ponudbe ter razvojnih in promocijskih aktivnosti turizma na Solčavskem. Občina do leta 2008, razen turistične takse, s katero je razpolagalo TD Solčava, namreč ni namenjala proračunskih sredstev za razvoj turizma. Za omenjene skupne turistične programe Solčavskega je bilo porabljena polovica zaračunane vstopnine za motorna vozila v park.

Poseben pomen ima vstopna info zgibanka Krajinski park Logarska dolina, natisnjena v 6 jezikovnih variantah v skupni letni nakladi 25.000 izvodov ter razvoj in izvedba turističnih programov za različne ciljne skupine. Vodenji programi so se od preprostih začetkov razvili do doživljajskih vodenj in etno-animacije, v katere se letno vključuje preko 5.000 udeležencev. V ta namen se izvaja redno izobraževanje lokalnih vodnikov (Lenar, 2009, 11).

Razvoj in trženje naravnih virov: Začetki organizirane predelave in prodaje domačih produktov segajo v leto 1993. S ciljem prenosa dobre prakse je podjetje v naslednjih letih organiziralo več strokovnih ekskurzij za lokalno prebivalstvo po Sloveniji, v Avstrijo, Italijo in Švico. Po letu 1996 se je začelo organizirano delo na predelavi in prodaji domačih izdelkov. V sodelovanju s Kmetijsko svetovalno službo in TNP so potekala izobraževanja domačinov, organizirana je bila prodaja na dveh lokacijah v Logarski dolini in registrirana blagovna znamka »Latvica Solčavskega« (2000). V letu 1999 je bila obnovljena Planšarija Logarski za prodajo domače hrane in drugih produktov Solčavskega. Pospeševanje trženja gozdarskih produktov je bilo usmerjeno v uporabo lesenih (macesnovih) izdelkov za turistično infrastrukturo na Solčavskem ter pomoč predelovalcem pri trženju (Lenar, 2009, 13-14).

Urejanje motornega prometa in upravljanje s turističnim obiskom je zaznamoval delovanje podjetja od samega začetka, saj so bili problemi povezani s turističnim obiskom glavni razlog njegove ustanovitve. Omejevanje motornega prometa ima že dolgo tradicijo, saj je kmetija Roban dala pobudo za zavarovanje Robanovega kota kot prirodne znamenitosti (1950) in uvedla zaporo za motorna vozila pri njihovi domačiji. Leta 1992 je podjetje, kot prvo v Sloveniji, uvedlo zaračunavanje vstopnine (prispevka za ohranitev parka) za motorna vozila v Logarsko dolino. Cilj tega je bil, da se pridobi sredstva za urejanje parka, spremeni odnos motoriziranih obiskovalcev do okolja in le-te seznani s pravili v parku ter poveča trženje ponudbe v dolini (Lenar, 2009, 14).

Rezultati: Prizadevanja za ohranitev in ureditev krajinskega parka Logarska dolina so bila opažena tudi v širši skupnosti. RTV Slovenija je leta 2000 podelila družbi Logarska dolina d.o.o. turistični nagelj za zgleden razvoj trajnostnega turizma. Na državnem tekmovanju urejenosti turističnih krajev, ki ga organizira TZS "Moja dežela lepa in gostoljubna" se je Logarska dolina od leta 1998-2009 10krat uvrstila med tri najlepše urejene hribovske kraje (dvakrat na prvo mesto) (Lenar, 2009, 20).

Turistični obisk se je z začetnih 38.000 obiskovalcev leta 1992 dvignil in se po letu 1995 s trendom pojemajoče rasti ustalil pri povprečju 78.000 v poletni turistični sezoni z letnimi nihaji (do 13%). Dejanski obisk je bistveno večji, saj v navedenem številu niso zajeti obiskovalci, ki ne plačajo vstopnine. Podatki in ocene kažejo, da je turizem v zadnjem desetletju že postal nosilna gospodarska dejavnost na Solčavskem (Lenar, 2009, 11).

Solčavi je bil leta 2009 za območje Slovenije podeljen naziv območja EDEN (Evropska destinacija odličnosti), ki jo kot zelo priznana nagrado podeljuje Evropska komisija.

Prihodnji razvoj: Upravljaivec se je že tekom od leta 1996 posvetil tudi dolgoročnemu razvojnemu načrtovanju. S tem namenom je bilo izvedenih vsaj 8 čezmejnih projektov PHARE, Interreg IIIA) ter številne projektne naloge, seminarske, elaborati..., da bi postavili smernice za dolgoročen gospodarski razvoj krajinskega parka in Solčavskega kot celote.

Po dogovoru z občino Solčava se je leta 2009 začel tudi postopen prenos razvojnih in ostalih ne-naravovarstvenih dejavnosti na občino oz. Center za turizem in trajnostni razvoj Rinka.

Pozitivni rezultati 20-letne izkušnje lokalnih prebivalcev pri upravljanju in razvoju krajinskega parka Logarska dolina so napeljali na razmišljanja o obuditvi več desetletij stare zamisli o ustanovitvi regijskega parka v Kamniško Savinjskih Alpah (KSA). Med pozitivnimi učinkov bi bili lahko državno sofinanciranje delovanja in razvoja parka, nove možnosti zaposlitev za potrebe upravljanja parka (predvidenih je 15 - 20 novih delovnih mest), večja prepoznavnost območja v turizmu ter večja podpora pri razvoju tipičnih lokalnih izdelkov (Lenar, 2009, 18)

Postopek ustanavljanja regijskega parka je uradno v teku, a so kratkoročni obeti zanj njegovo ustanovitev, ob nasprotovanj interesnih skupin na nekaterih gorenjskih območjih, negotovi.

5 Zaključek

Danes, ko je v Sloveniji 12% ozemlja zavarovanega oz. 35% varovanega v okviru Nature 2000, je težko reči, da je državi in skupnostim uspelo izkoristiti vse priložnosti trajnostnega razvoja na teh območjih. V večini primerov gre pri lokalnih akterjih oz. prebivalcih za razvojno pasivnost, pogosto, še zlasti pri Naturi 2000, pa celo za nasprotovanja (za)varovanju.

Dober primer prvega je Krajinski park Goričko (ustanovljen leta 2003), kjer je študija leta 2009 pokazala, da kljub veliki nezaposlenosti in slabim gospodarskim razmeram na eni, ter ob prepoznanih priložnostih s strani obiskovalcev (npr. turizem na kmetijah, izletniški in kulturni turizem, ekološko kmetijstvo, prodaja lokalnih izdelkov, kulinarčna ponudba) na drugi strani, le slabih 20% prebivalcev aktivno vključenih v razvojne aktivnosti. Le malo večji delež (27 %) pa je izrazil željo, da se želi v te dejavnosti aktivneje vključiti v prihodnje. Vzroke za ta razmeroma skromen delež gre morda iskati v kratkem obstoju krajinskega parka ter komunikaciji s prebivalstvom, ki ji v fazi ustanavljanja ni bilo posvečeno dovolj pozornosti. Pomembni dejavniki slabše vključenosti so tudi slaba izobrazbena in starostna struktura ter tradicionalno iskanje dela izven območja Goriškega, s čimer se zmanjšuje navezanost prebivalcev na domače okolje (http://www.drustvo-geografv-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/nBarbara%20Lampic%20idr_T.pdf, 8.3.2012).

Primer Krajinskega parka Logarska dolina na drugi strani nazorno kaže, da je aktivna vključenost domačinov v razvoj eden izmed predpogojev za bolj uspešno upravljanje in gospodarjenje z zavarovanim območjem. Z upoštevanjem in spodbujanjem njihovih pogledov na trajnostni razvoj ter oblik sodelovanja kot skupnega socialnega kapitala se ohranja uravnoteženost med varstvom narave ter gospodarskim ter socialnim razvojem. To je dolgoročno optimalna rešitev, ki je skladna tudi z javnim interesom.

Logarska dolina je za hitrejši razvoj motivirala ter podprla tudi ostale dele Solčavskega. Nadaljevanje razvoja Logarske doline že prinaša velika priložnost za socialno in gospodarsko oživitev vasi Solčave kot središča turističnega območja. Le-ta je ekonomsko najšibkejša, saj je prebivalcev največ, a nima podjetij z večjim številom delovnih mest, njeni prebivalci pa skorajda nimajo kmetijsko-gozdne posesti. Mednačrtno krepitev urejenosti in razvoj Solčave sodi tudi vzpostavitev večnamenskega centra Rinka (TIC in muzej, razvojna agencija, inkubator, prodajalna lokalnih naravnih izdelkov...) v središču Solčave.

Na pozitiven zagon razvoja, ki sta ga podprla delovanje KP Logarska dolina, kaže tudi ustanovitev društva Društvo za razvoj in ohranjanje naravne, kulturne in etnološke dediščine – Panorama (2004), kjer so vključeni vsi akterji ob panoramski cesti pod Olševo. Poleg zelo dobre urejenosti točk kulturne in naravne dediščine na tem območju, se danes že večina tamkajšnjih kmetij ukvarja s turizmom kot dopolnilno dejavnostjo.

Ob tem ostaja vprašanje, kako izkušnjo intenzivno skoncentriranega socialnega kapitala v zaprtih in maloštevilčnih območjih Logarske doline oz. Solčavske, prenesti na območja narave v Sloveniji, kjer so populacije precej številčnejše, raznolike ter socialno odprte.

Literatura in viri

- ARSO. *Zavarovana območja* (online). 2012. (citirano 2.3.2012). Dostopno na naslovu: <http://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%20c4%8dja/>
- ARSO. *Zavarovana območja – Seznam širših zavarovanih območij* (online). 2012. (citirano 5.3.2012). Dostopno na naslovu: <http://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%20c4%8dja/SeznamParkov.htm>
- Dale, A. *Social Capital and Sustainable Development*. 2001. (citirano 28.2.2012). Dostopno na naslovu: <http://www.crcresearch.org/files-crcresearch/File/proposal.pdf>
- Gostinčar, P., et al. *Omejitve in možnosti za razvoj zavarovanega območja* (online). 2009. (citirano 8.3.2012). Dostopno na naslovu: http://www.drustvo-geografopomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/nBarbara%20Lampic%20idr_T.pdf
- INFED. *Social Capital* (online). 2010. (citirano 5.3.2012). Dostopno na naslovu: http://www.infed.org/biblio/social_capital.htm
- Lenar, A.: *Poročilo o delu Logarske doline d.o.o. 1992 – 2008*. Logarska dolina: Logarska dolina d.o.o., 2009
- Logarska dolina d.d. *Logarska dolina* (online). 2008. (citirano 28.2.2012). Dostopno na naslovu: http://www.logarska-dolina.si/slo/index_s.html
- World Bank:
  - *Overview: Social Capital* (online). 2010. (citirano 7.3.2012).
  - *What is Social Capital ?* (online). 2010. (citirano 7.3.2012).
  - *Sources of Social Capital* (online). 2010. (citirano 7.3.2012).
  - *Social Capital Topics. Social Capital and Rural Development* (online). 2010. (citirano 5.3.2012).

Dostopno na naslovu:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTTSOCIALCAPITAL/>